

Варто зазначити, що питання мовної особистості широко досліджуються у психолінгвістиці, соціолінгвістиці у зв'язку зі значенням людського фактора в процесі породження мовлення, у механізмах експресивності, у зв'язку з його соціальною диференціацією й варіюванням. Ю. М. Караулов виділяє три рівні у теоретико-гносеологічній моделі мовної особистості: вербально-семантичний, лінгво-когнітивний і комунікаційний [21]. Ще більш детальний аналіз функцій спілкування дозволяє диференціювати контактну, інформаційну, спонукальну, координаційну.

Таким чином, ми можемо зазначити, що найчастіше у класифікаціях описуються комунікативні аспекти спілкування. Ділове спілкування, насамперед, ґрунтується на інформаційній, комунікативній і регулятивній стороні, включаючи і невербальні засоби спілкування. Отже, як показали проведені дослідження у руслі широкомасштабних змін у сфері лінгвістики, психології, соціології і методики викладання іноземних мов, пов'язаних з явищем комунікативності, з'явилося поняття «іншомовна комунікативна компетентність». Із проаналізованих нами джерел очевидно, що воно прийшло на зміну поняттю «лінгвістична компетентність» і розглядається в основному як сукупність лінгвістичного і прагматичного аспектів. Разом із тим, деякі автори розуміють іншомовну комунікативну компетентність як здатність знаходження адекватного ситуаціям взаємодії вербальних і невербальних засобів і способів формування і формулювання думки при її породженні та сприйнятті рідною і нерідною мовами [22; 23 та ін.]. О. Ю. Іскандарова розглядає іншомовну комунікативну компетентність як комплекс властивостей особистості, прагнення до якого створює найкращі умови мотивації навчально-пізнавального процесу, оскільки забезпечує оптимальну психологічну повноцінну взаємодію у процесі засобами іноземної мови [24].

У цілому аналіз дослідження розробленості проблеми іншомовної комунікативної компетентності у дослідженнях вітчизняних вчених показав, що проблеми комунікації, комунікативної діяльності, спілкування і комунікативної компетентності є актуальними для дослідження у різних галузях науки; термін «іншомовна комунікативна компетентність» є новим і на даний час продовжує активно розроблятися у педагогіці, психології, акмеології та інших науках. Разом із тим необхідним вбачається сформулювати поняття «іншомовна комунікативна компетентність» для його подальшого використання при навчанні іноземної мови.

Література

1. Психологический словарь. – М., 1987.
2. Андреева Г. М. Социальная психология. – М.: Аспект Пресс, 2001. – 378 с.
3. Chomsky N. Aspects of the theory of syntax. – Cambridge, 1965. – 216 p.
4. Литвинов В. П. О лингвистическом основании социальных наук // Вестник Пятигорского государственного лингвистического университета. – Пятигорск, 1998. – № 3. – С. 10-14.
5. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества. – М.: Искусство, 1979. – 423 с.
6. Словарь по этике / Под ред. И. С. Кона. – М.: Политиздат, 1981. – 431 с.
7. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. – СПб.: Питер Ком, 1998. – 688 с.
8. Платон. Избранные диалоги. – М.: Наука, 1965. – 506 с.
9. Цицерон Марк Туллий. Из трактатов об ораторском искусстве / Об ораторском искусстве. – М.: Знание, 1973.
10. Ширшов В. Д. Педагогическая коммуникация: теория, опыт, проблемы. – Екатеринбург: Урал. гос. пед. ун-т., 1994. – 128 с.
11. Ярошевский М. Г. Психология в XX столетии. – М.: ИПЛ, 1974. – 477 с.
12. Мясичев В. Н. Психология отношений. – М.: ИПП, 1995. – 336 с.
13. Леонтьев А. Н. Проблема деятельности в психологии // Вопросы философии. – 1972. – № 9. – С. 104-106.
14. Максименко С. Д. Психология в социальной та педагогичній практиці: методологія, методи, програми, процедури: Навчальний посібник для вищої школи. – К.: Наукова думка, 1998. – 224 с.
15. Немов Р. С. Психология. В 2 кн. Кн. 1: Общие основы психологии. – М.: Просвещение, 1994. – 576 с.
16. Селезнев Е. В. Общение как среда для саморазвития личности / Под общ. ред. А. А. Деркача. – М.: РАГС, 2002. – 192 с.
17. Панферов В. Н. Психология общения // Вопросы философии. – 1972. – № 7. – С. 162-165.
18. Ломов Б. Ф. Общение как проблема общей психологии. // Методологические проблемы социальной психологии. – М.: Наука, 1975. – С. 124-134.
19. Словарь практического психолога / Сост. С. Ю. Головин. – Минск.: Харвест, 1997. – 800 с.
20. Брудный А. А. К теории коммуникативного воздействия // Теоретические и методологические проблемы социальной психологии. – М., 1977. – 68 с.
21. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность. Изд. 2-ое. – М., 2002. – 261 с.
22. Богданов В. В. Коммуникативная компетенция и коммуникативное лидерство // Язык, дискурс и личность. – Тверь, 1990. – С. 26-31.
23. Жумаева Л. А. Теоретические основы иноязычной профессиональной компетентности специалиста культуры. – М.: ГГУКИ, 2001. – С. 20-22.
24. Искандарова О. Ю. Проблемы теории и практики формирования иноязычной профессиональной коммуникативной компетентности специалиста / О. Ю. Искандарова. – Башк. гос. мед. ун-т, Башк. пед. ин-т. – 259 с.

Ольховська Н. С.

ВИДИ РЕЛЯЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ І КОНЦЕПТИ В ДРАМАТУРГІЧНИХ ТЕКСТАХ ТОМАСА БЕРНГАРДА

Визначення лінгвістичного статусу драматургічного тексту (ДТ), зокрема в п'єсах Т. Бернгарда, як системи взаємопов'язаних прагматичних, комунікативних, стилістичних та когнітивних параметрів є неповним без встановлення лінгвістичного статусу реляційного потенціалу персонажа (РПП), зв'язку реляційного потенціалу (РП) з концептами ДТ.

Актуальність визначається важливістю всебічного аналізу типології текстів та потребою суто лінгвістичних системних дослідженнях ДТ Т. Бернгарда. Дослідження текстів п'єс Т. Бернгарда дозволяють більш заглиблено вивчити прагматику мовлення персонажів і загальну організацію комунікативної діяльності персонажів у драмах.

Для уточнення лінгвістичного статусу уведеного Ч. Осгудом і використаного А. Модем поняття «реляційний потенціал (РП)» [1: 174], дамо наше визначення: реляційний потенціал персонажа (РПП) – це сукупність мовленнєвих актів певної діючої особи драми, відібрана з загального масиву її МА за будь-якою однією ознакою (видом) комунікативної діяльності.

Різновиди РПП у текстах п'єс Т. Бернгарда можна встановити і перелічити як підсумок лінгвопрагматичного й лінгвостилістичного аналізу. При цьому виникає нова інформація про характер «розшарування» масиву драматургічного мовлення персонажів (ДМП) на концепти, втілені в текстах. Концепти, закладені автором у ДТ, реалізуються, в основному, у РПП, адже вони служать, з одного боку, відправним пунктом при породженні тексту, а з іншого боку – кінцевою метою при його сприйнятті [2: 213].

Основними в ДТ Т. Бернгарда є концепти «професіоналізм», «святенництво» і «домінування».

Концепт «п р о ф е с і о н а л і з м» виражено у мовленні персонажів п'єс Т. Бернгарда, насамперед, численним використанням корпоративної лексики, причому інтенцією автора є демонстрація вбогості цих персонажів і як особистостей, і як професіоналів. Звідси – гіперболізація, перевага в їх висловленнях корпоративної лексики, що надає мовленню сатиричного відтінку. Вслід за цим і сам концепт «професіоналізм» здобуває іронічного відтінку, а РПП, що належить до «професіоналізму», виражає не їх професійну придатність, а дещо інше: їх незначність.

«Професіоналізм» (з сатиричним забарвленням) виражається в текстах п'єс також у висловленнях персонажів (завжди хвалебних) про власні професійні позитивні якості. Зустрічаються також похвали оточуючих на адресу цих персонажів.

Прикладами реалізації професійного РПП може служити безліч висловлень персонажів, розкиданих по текстах п'єс Т. Бернгарда. Наприклад, створення карикатурного і фальшивого самоїміджу в п'єсі «На відпочинок»:

Vera: Wir sind eine richtige Juristenfamilie / mit allem Drum und Dran verstehst du / das ist nicht einfach / Die Juristenkinder haben die Leute gesagt / wenn wir durch die Stadt gegangen sind allein [5: s. 32]

Vera: Rudolf ist ein anständiger Mensch / das weißt du / Wäre er das nicht / wir lebten nicht so wie wir leben / Die Leute applaudieren ihm / wenn er von Vaterlandsliebe spricht / so wie vorgestern im Juristenklub / jedesmal wenn er das Wort Vaterlandsliebe sagt / wird applaudiert / Sie wollen ihn gar nicht weglassen / aber der Ruhestand ist unaufschiebbar [5: s. 32]

У наведених частинах великого монологу «обілюється» колишній комендант концтабору Рудольф, а нині – голова суду. Його сестра Віра прагне у своєму РП виразити концепцію бездоганного професіоналізму юриста таким чином, як вона це розуміє. Наведемо далі репліки Рудольфа (не позбавлені самозадоволення), який переповідає свою діяльність у суді, а також відповідні схвалення:

Rudolf: Ich wußte natürlich / daß die entscheidende Sitzung / am siebten Oktober ist / ich habe alles auf eine Karte gesetzt / ich habe mich gegen alles / und für die Verhinderung der Fabrik geschworen / zuerst hatte ich die meisten Stimmen gegen mich / aber dann fühlte ich / wie meine Argumente von großer Durchschlagskraft / waren und bald hatte ich die Mehrzahl der Stimmen / auf meiner Seite / selbst Rosch der am Anfang gegen mich gewesen war / stimmte schließlich / gegen den Bau der Fabrik an diesem Standon / Ich dankte dem Bürgermeister / ich ging noch während der Sitzung durch den ganzen Saal / und dankte ihm selbst / die Sozialisten hatte ich überzeugt [5: s. 66]

Vera: Du bist wieder ganz der alte Rudolf / den ich immer bewundert habe / und den ich liebe [5: s. 66]

Rudolf: Die Mordsache Meissner / Ein kaltblütiger Mensch / Es war von Anfang an alles klar / aber die Gesetze erfordern / daß man sich mit solchen Tieren auseinandersetzt / ein halbes Jahr lang / Was nützt eine lebenslängliche Bestrafung / wenn diese Leute nach fünfzehn Jahren / schon wieder frei herumlaufen [5: s. 67]

Vera: Beinahe zehn Jahre hast du dich nicht / auf die Straße getraut [5: s. 67]

В інших прикладах концепт «професіоналізм» обґрунтовується непрямо, а через приклади позитивної самооцінки. Тема високої зарозумілості щодо свого професіоналізму, підтримуваного оточуючими, яскраво представлена в п'єсі «Рятівник людства»:

Weltverbesserer: In der Schatulle ist meine Kette / Heute will ich sie umhängen / Heute ist ein größer Tag / Die Kette / gibt mir mehr Würde [5: s. 122]

У даному фрагменті монологу Рятівника його концепцію професіоналізму доведено до того ж краю, коли професіоналізм отождоюється з величию унікального і єдиного у світі майстра, здатного генерувати ідеї, які рятують людство. І далі, у продовженні цієї фабули:

Weltverbesserer: Weißt du noch / wofür ich diese Kette bekommen habe / von der Stadt Frankfurt [5: s. 128]

Die Frau: Für den Traktat / den du der Stadt Frankfurt gewidmet hast Weltverbesserer: Ja ja / aber wie heißt der Traktat / wie heißt er Die Frau: Traktat zur Verbesserung der Stadt [5: s. 128-129]

У контексті п'єс Т. Бернгарда концепт «професіоналізм» відіграє підпорядковуючу роль і лише підкреслює домінуючу позицію персонажа, якому приписується (або він сам собі приписує) висока професійність.

Традиційні способи вербального вираження концепту «д о м і н у в а н н я» – повчальність висловлень, риторика наказів, принизливі характеристики оточуючих, їхньої діяльності й т. п. У ситуаціях домінування як правило, порушується симетрія спілкування, а звичайні мовленнєві засоби керування діями співрозмовника приймають однобічний та акцентований характер.

Мовленнєві засоби керування найбільш яскраво виражені в соціально регламентованих діалогах, тому що розходження у виборі мовних засобів, як правило, виникають саме тоді, коли є розходження соціального статусу, статі, віку, іноді національної приналежності мовців і т. д. [2, с. 26]. Складові цих засобів керування названі в тій же роботі [2, с. 27]. Вони є суттю: контроль характеру і змісту спілкування, контроль за рухом спілкування, контроль ілюкції співрозмовника, контроль форми повідомлення, перевірка відкритості/закритості каналу спілкування, визначення того, хто і скільки говорить, вказівка на черговість і момент говоріння. У досліджуваній нами комунікативній ситуації домінуючий суб'єкт приділяє особливої уваги першим трьом складовим контролю, що явно виражається в драматичному тексті і характеризує його РП «домінування».

Контроль характеру і змісту спілкування, який є прийнятним, зазвичай виражено модальною конструкцією, що містить імператив. Не треба при цьому забувати, що персонажі п'єс Т. Бернгарда, які домінують, – зайдоголови, що використовують свій соціальний стан.

Präsidentin (ruft): Sie haben kein recht / den Schleier zu tragen/ Sie haben kein Recht dazu / kein Recht / Nehmen Sie den Schleier herunter / herunter den Schleier herunter / ab / (Frau Frölich nimmt den Schleier ab) / Sie müssen Ihr wahres Gesicht tragen Frau Frölich [4: s. 46-47]

Präsidentin: Schwarz / Sie sind schwarz gekleidet / Frau Frölich / Ziehen Sie sofort Ihr schwarzes Kleid aus / Sie nicht / Sie nicht Frau Frölich / Sie haben kein Recht / schwarz gekleidet sein / ziehen Sie sofort Ihr schwarzes Kleid aus [4: s. 25]

Підтримці спілкування між персонажами з позиції домінування в п'єсах Т. Бернгарда приділяється небагато уваги. Це ті випадки, коли в персонажа з більш високим статусом проявляється щось людське (навіл з егоїзмом). Наведемо приклад такого спілкування Президента з Акторкою.

Präsident: Hier / siehst du / es ist derselben Tisch / Hier habe ich / etwas eingeritzt / Unsere Initialen / das letztemal / Du war betrunken mein Kind / da habe ich / dich beobachtend / wie du eingeschlafen warst / schlafend mein Kind / du warst eingeschlafen / vor Müdigkeit / wie wir von Sintra gekommen sind / unsere Initialen eingeritzt / tatsächlich / es ist derselbe Tisch [4: s. 81-82]

Інтенцією Т. Бернгарда було показати, що ця людина (Президент), навіть перебуваючи в ліричному настрої, все-таки тяжіє до монологів, а не до справжнього вербального спілкування. Далі за текстом, у довгих монологіях з повчаннями, єдине, що нагадує про прагнення до спілкування, це стандартний зворот-звернення «дитя моє».

Контролю ілюкції співрозмовника домінуючі персонажі бернгардівських текстів зазвичай приділяють першочергову увагу, а контроль ілюкції для ряду домінуючих персонажів Т. Бернгарда є навязливим станом. Тому стандартні вираження цього контролю (ви чуєте, ви так не вважаєте, відповідайте і т.п.) часто фігурують у їх висловленнях. Формально, імпліцитний контроль ілюкції міститься і у численних повторах окремих слів і фраз у мовленні персонажа. У цілому, концепт домінування представлений у текстах п'єс Т. Бернгарда як досить сильне пригнічення мовленнєвої активності другорядних персонажів, їх РІІ за рахунок роздутого (і безмістовного) РІІ домінуючих персонажів.

Викликає зацікавлення ситуація боротьби комунікантів за домінуюче положення. Як правило, у ДТ вони мають рівний соціальний статус і приблизно рівні РІІ домінування, але використовують різні мовленнєві стратегії. Наведемо приклади з п'єси «На відпочинок»:

Vera (zu Clara): Deine Menschenkenntnis / ist nicht die beste / Du hast ja alles nur aus den Büchern / und aus den Zeitungen / du hast im Grunde nichts erlebt [5: s. 19]

Vera: Sag was du willst / du darfst es / ich hebe und ich beschütze dich / aber es ist schwierig mit einem Menschen / der einen unnötig verachtet / und der glaubt / alles besser zu wissen [5: s. 19]

Clara: Du hast alle ausgenützt / bis sie zusammengebrochen sind / weggeworfen / stumm und taub / das ideale Instrument / für deine Gefühls- und Geisteskälte [5: s. 14]

Vera: Wenn ich dich so ansehe / hast du ein Recht / so mit mir zu sprechen / jahrelang lasse ich mir alles was du sagst / gefallen [5: s. 14]

Vera: Du bist zu bedauern mein Kind / Was hast du immer für verrückte Ansichten / wenn du doch nur einmal normal empfinden würdest [5: s. 28]

З наведеного прикладу вимальовуються мовленнєві стратегії персонажів, що борються за домінуючу позицію. Загальним у стратегіях є експліцитне викриття один одного в недоліках і пороках. Однак при цьому перший персонаж (Клара) більш послідовна (не припускається святенництва), а другий (Віра) використовує «с в я т е н н и ц т в о» як інструмент впливу.

Втілення цього концепту автором текстів полягає у твердженні одним і тим самим персонажем діаметрально протилежних цінностей, моральних оцінок. Дані твердження подано не підряд, а розкидано у тексті п'єси, створюючи парадигматичну єдність, що, власне кажучи, і створює концепт. Зустрічаються також і прямі звинувачення персонажа в облудності і святенництві, вкладені у висловлення інших персонажів. Що стосується висловлення діаметрально протилежних моральних оцінок, то їх зібрано найбільш концентровано в п'єсах як «На відпочинок», «Рятівник людства», «Лицеїї»:

Vera: Sie fährt zu ihrer Großmutter/und bleibt bis morgen/Das arme Kind/mit seinem Hustenreiz/Wenn wir sie in eine Anstalt geben/verkommt sie/hier hat sie es gut/hier ist sie gut aufgehoben ... es ist auch für mich nicht leicht/mit einer Analphabetin/Es ist schon eine Kunst/mit einer Taubstummen umzugehen/in diesem Alter sind sie renitent / wenn sie noch dazu vom Land sind/und nichts wissen/sie hat bei uns eine ganz und gar/behutsame Behandlung [5: s.1-12].

Clara: Wir nützen sie nur aus / es ist ein Unglück für sie / daß sie hier ist / wir ruinieren das Kind nur / Eines Tages bricht sie dir zusammen / Du hast gewußt / warum du dir ein taubstummes Mädchen / ausgesucht hast / für deine Zwecke [5: s. 13].

Vera: Du denkst immer nur das Schlechteste / von mir / das ist deine Gewohnheit / das ist deine Waffe gegen mich / Eine Hörende und eine Redende / wäre natürlich besser einerseits / aber andererseits ist es gut / daß sie nicht hören / und nicht reden kann / darauf beruht ja alles / daß sie nicht hört / und nicht redet / stell dir vor sie redete / und sie hörte [5: s. 13].

Weltverbesserer (ganz leise zur Frau) : Ich weiß / ich bin ungerecht / Ich bin ein Scheusal / ich bin unverbesserlich / Ich bin gerührt / tatsächlich ich bin gerührt / In diesem Sinne / bin ich ungerecht / in gewissem Sinne / Meine Laune / ich weiß [5: s. 120].

Weltverbesserer (flüstert ihr nach) : Die verlogene Ratte / Zwanzig Jahre / hat sie gehofft / daß ich sie heirate / jetzt erhofft sie sich / die Heirat nicht mehr / aber sie geht auch nicht mehr weg / Sie fühlt sich hier zuhause / Auch mit ihrer Häßlichkeit / bin ich vertig geworden / Wir haben uns gegenseitig hineingelegt [5: s. 127].

Доречним є також приклад з п'єси «Лицеїї», що ілюструє реалізацію «силіогізму в траві»:

Bruscon (zu Sarah): Hat sie noch Husten die Mutter

Sarah: Sie hustet noch / sie hat auch in ihrem Text gehustet

Bruscon: Das dachte ich mir / daß den Text verhustet / hat sie denn die Antihustenpillen nicht genommen

Sarah: Doch

Bruscon: Warum hustet sie dann / Ein so schöner Text / eine solche herrliche Passage / und sie verhustet alles / Aber wir dürfen der Gewöhnlichkeit / nicht entgegenkommen [6: 57-58]

Ототоження класів різних об'єктів лише за однією ознакою – також може в змістовному плані служити джерелом святенництва. У згаданому прикладі з п'єси «Лицедії» йдеться про ознаку «зіпсувати текст на сцені», за яким Брюскон ототожнив клас заурядностей з класом хворих (дружина що кашляє). Святенницький висновок: нездорова дружина = буденність.

До описаних концептів можна було б додати й інші, виражені в текстах п'єс Т.Бернгарда РПП («ненависть до природи» і «ворожість до колег-письменників», «іронічність», «інформативність»), аналіз яких може стати предметом подальших досліджень. Однак три описані вище концепти – «професіоналізм», «домінування» і «святенництво» виражають, на наш погляд, головні інтенції автора: висміяти саме ці властивості людей, притаманні в значній мірі зображуваному ним суспільству. Дослідження текстів п'єс Т. Бернгарда показує, що мовлення його персонажів дійсно «розширюється», розподіляється за РП, що створює ці три концепти.

Література

1. Красных В. В. Основы психолингвистики и теории коммуникации: Курс лекций. – М.: ИТДГК «Гнозис», 2001. – 270 с.
2. Купряшкина С. В. Управление речевыми действиями собеседника в диалоге // Вестник Киевского ун-та романо-герм. филол. – 1988. – № 22. – С. 27-30.
3. Моль А. Искусство и ЭВМ. – М.: Мир, 1975. – 556 с.
4. Bernhard T. Stücke 2. Der Präsident. Die Berühmten. Minetti. Immanuel Kant. – Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1988. – 339 s.
5. Bernhard T. Stücke 3. Vor dem Ruhestand. Der Weltverbesserer. Über allen Gipfel ist Ruh. Am Ziel. Der Schein trügt. – Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1988. – 462 s.
6. Bernhard T. Stücke 4. Der Theatermacher. Ritter, Dene, Voss. Einfach kompliziert. Elisabeth II. – Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1988. – 355 s.

Орел А. С.

ТЕНДЕНЦІЯ ДО ПАЛАТАЛІЗАЦІЇ В ІСТОРІЇ ФОНОЛОГІЧНОЇ СИСТЕМИ ПРАСЛОВ'ЯНСЬКОЇ МОВИ (ЛІНГВОІСТОРІОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ)

Пошуки загальних тенденцій розвитку праслов'янської мови було відбито у фундаментальних ідеях історичної фонетики та фонології. Мовознавці відзначають тезу О. О. Шахматова про взаємодію приголосних і голосних у межах складу (послідовні палаталізації та лабіовеляризації), ідею І. О. Бодуена де Куртене про «м'якісну кореляцію складів» у праслов'янській мові, визначені Н. Ван Вейком основні тенденції розвитку праслов'янської фонологічної системи (які були прийняті Р. Нахтігалом, А. Вайаном, А. Мартіне, Ф. П. Філіним тощо), гіпотезу Р. Якобсона про складовий сингармонізм у праслов'янській мові та ін. [9, с. 105-107; 7, с. 33; 6, с. 468-469; 4, с. 163]. Отже, однією з основних тенденцій розвитку праслов'янської фонологічної системи, як свідчить аналіз низки історико-фонологічних досліджень, є тенденція до палаталізації.

Незважаючи на високий рівень досліджуваності зазначеного питання (Н. Ван Вейк, Р. Нахтігал, Ф. П. Філін, В. М. Чекман та ін.), актуальною залишається проблема встановлення кількості, якості праслов'янських палаталізацій та йотацій, їх хронологічної послідовності. Слід відзначити, що у світлі сучасних історико-фонологічних теорій традиційні питання праслов'янської фонології розглядаються інакше. На особливу увагу заслуговують роботи В. М. Чекмана [11], В. К. Журавльова [7], Ю. Я. Бурмистровича [1]. Проте лінгвоісторіографічний аналіз цих праць проводився непослідовно, чим зумовлюється актуальність обраної теми.

Отже, метою статті є лінгвоісторіографічний аналіз історико-фонологічних досліджень, присвячених вивченню процесів пом'якшення приголосних у праслов'янській мові.

Для досягнення мети, поставленої в роботі, передбачається розв'язання таких завдань: 1) аналіз традиційних поглядів на процеси палаталізації в праслов'янській мові; 2) дослідження праслов'янських процесів пом'якшення у світлі сучасних історико-фонологічних теорій; 3) вивчення праслов'янських йотацій та явища м'якісної епентези в дослідженнях сучасних фонологів; 4) визначення перспектив подальшого дослідження.

Актуальною для сучасної історичної фонології є проблема визначення кількості палаталізацій, які мали місце в праслов'янський період. Більшість учених, зокрема Ф. П. Філін, В. В. Іванов, В. О. Колесов, В. К. Журавльов тощо, першою праслов'янською палаталізацією називають процес пом'якшення задньоязикових приголосних *g, k, x* в позиції перед голосними переднього ряду та *j*, в результаті чого задньоязикові приголосні змінили свою якість, перетворившись на середньоязикові *ж, ч, ш* [9, с. 104-105]. Другою (регресивною) праслов'янською палаталізацією (другим пом'якшенням) задньоязикових вважається процес, в результаті якого *z, k, x* перейшли до свистячого ряду *dz (> z), ц, с* [там же, с. 105].

Питання про виділення третьої палаталізації задньоязикових у традиційній лінгвістиці вирішується неоднозначно, з огляду на непослідовність її рефлексів у слов'янських мовах. Так, третьою палаталізацією задньоязикових деякі вчені (В. В. Іванов) називають зміну *z, k, x* у *dz (> z), ц, с* після *i, ь, e, ьr°*, якщо задньоязиковий не стояв перед голосним (прогресивна палаталізація) [9, с. 105]. Встановлюючи хронологічну послідовність між регресивною та прогресивною праслов'янськими палаталізаціями, більшість вчених, за винятком К. Кнутсона та Р. Екблома [там же, с. 106], вважають, що прогресивна палаталізація задньоязикових проходила пізніше регресивної [там же].

Виділення трьох палаталізацій задньоязикових приголосних у праслов'янській мові довгий час залишалося традиційною, загальноприйнятою точкою зору (Г. Шевельов, С. Б. Бернштейн та ін.). Однак з розвитком історичної фонології, типології, історичної діалектології традиційна класифікація праслов'янських палаталізацій переглядалася й вдосконалювалася. Цьому сприяло, по-перше, докладна розробка питань, пов'язаних із